

13357

Григорьев И.

Умрицкий

Зинбичев

Исфара

891.99

У-33

1899

Исфара

~~1505~~
~~1385~~

10993

2003

891.99

5-33

ՀԱՄԱՐՈՒԹ

(ՀԻՔԻԱԹ)

ԳՐԵՑ

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԶԸՀ. ՄԱՏԻՆԵԼՆՑ

Երկրորդ տպագրութիւն

ԹԻՖԼԻՍ

Тип. М. Вартанянца, Вельямин. ул. № 7.

Տպարան Մոփէտ Վարդանանցի.

1899.

1001 / 16469-58

Доз. Цензурою. Тифлисъ, 7-го Мая 1898 г.

ՀԱՄԱՍՓԻԹ

(Հ. Բ. Ի. Ա. Թ.)

I.

2003

Հին ժամանակներում գիւղական մէկ հին տնակում ապրում էր մի չքաւոր այրի կին իւր միակ տասներկու տարեկան զուտը համասփիւռի հետ: Այրի կինը իր ամուսնու մահից յետոյ ստիպուած էր ամեն նեղութիւններ քաշել իրանց աղուտտի համար: Նա գնում էր զրացի գիւղացիների մօտ և օգնում էր նրանց տնային գործերում: Գիւղացիները տեսնելով խեղճ այրի կնոջ զրութիւնը և նրա հաւատարիմ ծառայութիւնը, վարձատրում էին նրան իրանց ունեցած գիւղական արդիւնքներից:

Նրա աշխատելու աւելի ծանր օրերը լինում էին ամառուայ և աշնան եղանակներին, երբ ունեւոր գիւղացու գործերը աւելի շատ էին լինում, քան թէ տարուայ միւս եղանակներին: Ահա այսպիսի ամիսներում խեղճ այրին կարողանում էր ոչ թէ միայն իր օրական ապրուստը ձեռք բերել, այլ և ձմեռուան համար ապրուստի պաշար էր պատրաստում: Համասփիւռն էլ տանը անգործ չէր մնում, նա՝ իր մօր նման աշխատասէր լինելով՝ իրանց տանը աշխատում էր, երբեմն բուրդ էր լուանում, քրքրում էր, թել էր մանում և գուլպաներ գործում: Նա իր մօր բացակայութեան ժամանակ աշխատում էր նրա պատուէրները ճշտութեամբ կատարել: Առաւօտները նրա առաջին գործը լինում էր գիւղի աղբիւրից ջուր բերելը, տան և սրահի աւելելը. նա մինչև երեկոյ աշխատում էր. պատահում էր, որ համասփիւռը ջրի համար աղբիւր գնալիս կամ վերադառնալիս՝ ճանապարհին փայտի մանր կտորներ էր գտնում, որ իր գոգնոցի մէջ ժողովելով, բերում էր տուն եւ իրանց սրահի մի անկիւնում դիզում

ձմեռուայ համար: Նա այս բոլորը անում էր առանց ձանձրանալու, մանաւանդ՝ երբ տեսնում էր իր մօր կրած չարչարանքը՝ ամբողջ օրը դրացի գիւղացիների տանը արած ծանր աշխատութիւնները. և երբ երեկոները տուն էր վերադառնում, յոգնածութիւնից հազիւ թէ շունչ էր քաշում: Եւ ահա այսպիսով մայրը և աղջիկը տարուայ այս եղանակներին շարունակ աշխատութեան մէջն էին և այնքան պաշարեղէն էին ձեռք բերում, որ իրանց բաւականացնում էր:

Աշնան սկզբներում մէկ օր համասփիւռի մայրը դրացի գիւղացու տունը գնաց հաց թխելու և երբ ճաշի ժամանակը մօտեցաւ, մայրը տուն եկաւ և բերեց մէկ հաց և մի կտոր պանիր, որ նա ստացել էր դրացի գիւղացուց: Նա գիտէր, որ իր տանը հաց չկար ուտելու, և համասփիւռը մինչև երեկոյ անօթի պիտի մնար. բերած հացից և պանրից մի փոքր մասը տուեց համասփիւռին ուտելու, իսկ մնացածը պատուիրեց, որ ընթրիքի համար պահի և զգոյշ կենայ, որ հացը գոդ կատուի ճանկը

չընկնի. Եւ ապա գնաց կրկին աշխատելու, յանկարծ Համասփիւռը տեսաւ մի ծեր մուրացկան, որը՝ դառն արտասուք թափելով՝ Համասփիւռից ուտելիք էր խնդրում: Համասփիւռը տեսնելով նրա արտասուքը, սիրտը սկսեց մորմոքալ. ծերունու նիհար դէմքից, բոբիկ ոտներից և ցնցոտի հագուստից երևում էր, որ նա օտար տեղից մի ճանապարհորդ է: Համասփիւռը վազեց և իսկոյն բերեց իրանց համար պահած հացի և պանրի կտորները տուեց մուրացկանին: Սա օրհնեց փոքրիկ աղջկան և անհետացաւ: Նրա գնալուց յետոյ Համասփիւռը ուրախ նստեց սրահի առաջ և սկսեց գուլպայ դործել: Նրա մանկական սիրտը ուրախութիւնով լիքն էր այն պատճառով, որ ինքը իր չքաւոր տեղովը աւելի չքաւորին կերակրեց և նրանից օրհնութիւն ստացաւ:

Երբ նա այս ուրախութեան մէջն էր, յանկարծ յիշեց հացի ու պանրի համար իր մօր տուած պատուէրը. արդէն նրա գալու ժամանակն էլ մօտենում էր: Համասփիւռը սկսեց մտածել թէ՛ իր մօրը հաց ու պանրի համար ինչ ասէ: Նա չէր ուզում իր

արած ողորմութիւնը ոչ մօրը յայտնել և ոչ դրացիներին, իսկ մայրը պիտի կարծէր թէ Համասփիւռի անզգուշութիւնից հաց ու պանիրը գող կատուի բաժին են դարձել, որի համար նա նախատինք և յանդիմանութիւն պիտի ստանար իր մօրից: Նա իր մտքի մէջ ասում էր թէ՛ «ինչ ասեմ իմ մօրը և կամ ինչով նրան կերակրեմ՝ երեկոյեան»: Այս յիշելով, նա յանկարծ՝ մտածմունքի մէջ ընկաւ և սկսեց տխրել. գուլպան ձեռքից վայր ձգեց գետնին և լալով հեռացաւ տնից, դրացիներն անգամ չիմացան, թէ նա ուր փախաւ: Համասփիւռը դիմելով անտառ՝ աշխատում էր մի միջոց գտնել, որ մուրացկանի տարած հաց ու պանրի փոխարէնը ձեռք բերի և դրանով իր ծածուկ արած ողորմութիւնը ծածկի: Խեղճ աղջիկը շուարած էր մնացել. վազվզում էր անտառի մէջ այս և այն կողմերը, կարծելով թէ իրան կ'օգնեն եղներ արածացնող գիւղացի տղաները, բայց ի դուր . . . նա այնպէս գլուխը կորցրել էր, որ իրան ծանօթ անտառից անցել էր մի այլ հեռւոր ու անծանօթ անտառ: Նա աւելի

չփոթուեց, երբ ճանապարհի հետքերը կոր-
ցրեց. արդէն երեկոյ էր և նա մոլորուած
մնացել էր անտառի խորքում: Նա վճռեց,
որ ամեն բան պատմէ իր մօրը, եթէ միայն
անձանօթ անտառից դուրս գալու հնարք
գտնի և իր մօր գնալուց առաջ տուն հաս-
նի: Յանկարծ նրա աչքին մի բլրակի վրայ
կառուցած հոյակապ պալատ երևաց՝ ըն-
դարձակ պարսպով շրջապատած, որին կից
կար նաև մի պարտէզ, իսկ պարտէզից
դուրս գտնվում էր մի աղբիւր, որի ջուրը
թափւում էր պարտէզի համար շինած քա-
րէ աւազանը: Անտառի մէջ եղած պալատը
պատկանում էր նոյն երկրի իշխանին, որն
որսի գնալիս՝ հանգստանալու համար շինել
էր տունը: Համասփիւռին այդ յայտնի չէր,
նա վախով ծածուկ մօտեցաւ պալատի
հտեի կողմը եղած պարսպին և՝ կամաց
կամաց մօտենալով պարտէզին՝ աղբիւրից
մի քիչ հեռու նստեց հանգստանալու: Նա
այժմ մի փոքր սիրտ առաւ, որ մի բարե-
բար մարդ՝ իրան անտառից դուրս կըհանի
և ցոյց կըտայ իրանց գիւղի ճանապարհը:

II.

Համասփիւռը այսպէս մտածելիս, նրա
քունը տարաւ և խոր քնի մէջ մը-
տաւ: Այդ ժամանակ արևը իր վեր-
ջին ճառագայթներն էլ երկրից հեռացրեց.
մութը վրայ հասաւ, իսկ Համասփիւռը հան-
գիստ քնած էր պարտէզի մօտ, պարսպի
տակը, քաղցր երազներով լցուած: Երազի
մէջ մէկը միւսից յետոյ յայտնւում են երեք
ծեր, որոնցից առաջինը ասում է Համաս-
փիւռին. «Մի վախենար, աղջիկս, ես քո
պահապան հրեշտակն եմ, որ քեզ մինչև
այստեղ հասցրի և անվտանգ պահպանեցի,
իսկ այժմ քեզ բախտաւորացնելու ժամա-
նակն հասել է, բարութեանդ համար քո
ամեն մի մազը ոսկէ թել կըգառնայ»: Երկ-

ըրորդ ծերունին էլ տալիս է համասփիւռին իր օրհնութիւնը և ասում. «Քո աշխատասիրութեան փոխարէն տալիս եմ իմ բարեբը, թող քո զգեստներդ ոսկէ թերթերի փոխուին»: Երրորդ ծերունին համասփիւռին այս օրհնութիւնը տուեց. «Որովհետեւ դու քո մօրդ միշտ հնազանդ աղջիկ ես եղել և նրա տուած խրատները միշտ լսել ես, զբաղ փոխարէն քեզ պարգևում եմ, որ քո մատներդ լցուեն գեղեցիկ գոհարեայ մատանիներով»: Համասփիւռը՝ երազի մէջ շատ ուրախացած՝ յանկարծ զարթեց և նայեց իր վրան և ինչ տեսաւ... Ծերունիների խոստմունքները կատարուած... գլխի մազերը, մատանիները և ամբողջ զգեստը մի այնպիսի փայլմունք էին տալիս, ինչպէս արշալուսի ժամանակ արևի երևալը: Առաւօտ էր, բայց դեռ ևս արևը չէր ծագել: Համասփիւռը զարմացած նայում էր իր վրայ, նա մնացել էր ապշած. և երբ սթափուեց, ուրախացաւ այդ բանից, բայց միևնոյն ժամանակ մտածում էր, թէ ինչ հնարքով կարողանայ իրանց զիւղի ճանապարհը գտնել և անվտանգ տուն հասնել մօրը և Լուսինայ-

նելու: Նա լսւո գիտէր, որ մայրն ամբողջ գիշեր իր համար անհանգիստ պիտի լինէր, և ցանկանում էր շուտով հասնել տուն:

Նա այս մտածմունքի մէջ էր, երբ յանկարծ պալատի պարսպի դռներից դուրս եկաւ իշխանի ակոռապետը գեղեցիկ հագնուած, մի խումբ ձիաններով և մի քանի այլ ծառաներով: Նրանք ձիաններն աղբիւրն էին բերել ջուր տալու: Համասփիւռը, որ այդ տարօրինակ զգեստներով մարդկանց տեսաւ, սարսափեց և երկիւղից մտաւ պարտէզի ցանկի մի բացուածքի մէջ եւ թաղնուեց: Այդ միջոցին նոր ծագող արևն իր առաջին ճառագայթը ձգեց համասփիւռի վրայ եւ նրա զգեստներից առաջացրեց մի զօրեղ փայլ, որն և ընկնելով ջրով լի աւազանի մէջ՝ նոյն տեսակ փայլմունքներ առաջացրեց ջրի մակերևոյթի վրայ: Այս անսովոր փայլմունքներից ձիաները խրտնեցին և նրանցից ոչ մէկը չէր ուզում ջրին մօտենալ. ծառաները շատ աշխատեցին ձիաներին ջուր տալու և կամ լողացնելու, չրկարողացան:

Իշխանի ակոռապետը և ծառաները զարմացած նայում էին աւազանի ջրին և

չէին կարողանում դուշակել թէ ինչ տեղից էին առաջացել այդ ջրային փայլմունքները։ Նրանք կարծեցին թէ՛ սա մի հրաշք է, գնացին պալատը և պատմեցին իշխանին այդ բանը։ Քիչ ժամանակից յետոյ իշխանն իր որսկան շներով եկաւ աւազանի մօտ։ Նա իսկոյն հրամայեց շներին, որ որս փրնտրելու գնան։ Չները պարտիզի շորս կողմը ցրուեցան նրանցից մէկը կանգ առաւ պարտէզի ցանկի մօտ և, անդադար հաշելով թագնուած Համասփիւռի վրայ, իմաց աւրաւ իշխանին իր գտած որսի մասին։ Իշխանը մօտեցաւ պարտէզի ցանկին և ինչ տեսաւ... մի հրեշտակի նման փոքր աղջիկ, որի ոսկէթել մազերը, հրաշալի մատանիները և ոսկէթերթ զգեստները զարմացրին իշխանին։ Նա մօտեցաւ նրան քաղցր զէմքով, իսկ Համասփիւռն երկիւղից լաց եղաւ։ Իշխանը նոր հասկացաւ ջրի մէջ փայլմունքներ երևալու պատճառը։ Իսկոյն քաղցրութեամբ հարցրեց Համասփիւռին, թէ նա ո՞վ է։ Խեղճ աղջիկը մի քիչ սիրտ առաւ և սկսեց պատմել իր գլխի անցքը։ Իշխանը երբ լսեց Համասփիւռի պատմածները,

փանր տուեց Աստծուն, և իբրեւ խնամակալ հայր ասաց. «Աղջիկս, զնանք մեր պալատը, ես քեզ կը որդեգրեմ և դու բախտաւոր կապրես ինձ մօտ, ինչպէս իմ հարազատ զաւակ»։

Համասփիւռը, որ դեռ ևս յափշտակուած էր ծերունիներից ստացած օրհնութիւններով և պարգևներով, ահա այժմ էլ մի այլ մեծ բախտի է արժանանում։ Նա հասկացաւ, որ իշխանից իրան հեռանալ չեն թողնում, ասաց. «Ես կը համաձայնեմ, եթէ իմ տառապեալ մօրս էլ ինձ մօտ կապրեցնես. ես առանց նրան չեմ կարող հանգիստ կեանք ունենալ, աւելի լաւ էր ինձ հայրական երգըլիս տակ մօրս հետ ապրել, ես միշտ նրա կարօտը քաշում եմ և գիտեմ, թէ նա ինձ համար ինչ լացի և սգի մէջ կլինի»։

— Բարի է քո ունեցած ցանկութիւնը, ասաց իշխանը, զնանք մեր պալատը, ես իմ մարդկանց կը հրամայեմ, որ զնան գրտնեն քո մօրը և քեզ մօտ բերեն։

Այս ասելուց յետոյ իշխանն իր ծառաներին հրամայեց, որ որսի գնալու պատ-

ըստութիւն տեսնեն, իսկ ինքը Համաս-
փիւռի ձեռքից բռնած՝ տարաւ նրան պա-
լատը: Նա իսկոյն իր մունետիկին հրա-
մայեց, որ երթայ անտառի շրջակայ դիւ-
ղերում յայտնէ Համասփիւռի մասին և երբ
կըզտնէ նրա մօրը, նոյն օրն և եթ բերէ
իր պալատը: Դրանից յետոյ իշխանն որսի
գնաց, իսկ Համասփիւռին թողեց պալա-
տումը, որ սպասէ մունետիկի վերադառնա-
լուն և առանց իրան ոչ մի տեղ չըզնայ,
անգամ իր մօրն էլ չըյայտնուի: Այն օրուա-
նից արդէն անցել էր երեք օր և դեռ ոչ
իշխանն էր որսից վերադարձել և ոչ էլ
իշխանի ուղարկած մունետիկը:

III.

Երբորդ օրը մթնով պալատի սլարս-
պի մեծ դռան մօտ մի գեղջկուհի
երեւաց ցնցոտի շորերով և յայտնեց
դռնապանին, որ ինքն եկել է իշխանի մօտ

իր խնդիրը բերանացի յայտնելու նրան,
որովհետեւ իշխանն որսից դեռ ևս չէր վե-
րադարձել, ուստի այդ բանը յայտնեցին
Համասփիւռին: Նրա կարգադրութիւնով
գեղջկուհին մնաց պալատում գտնուող աղա-
խիւնների սենեակում մինչև իշխանի գալը:

Համասփիւռն ուրախութիւն զգաց իր
սրտի մէջ և ուզեց անպատճառ տեսնել նոր
եկող գեղջկուհուն: Նա վայր իջաւ պալատի
վերին յարկից, մտաւ աղախիւնների սենեա-
կը և ուն տեսաւ... իր սիրելի մօրը, որն
եկել էր իշխանից օգնութիւն խնդրելու, իր
միակ զստերը, որ կորցրել էր, գտնելու
համար: Համասփիւռն իսկոյն չը յայտնուեց
իր մօրը, մի կողմը քաշուելով՝ նա ծածուկ
լաց եղաւ և իրան տուած պատուէրի հա-
մաձայն վճռեց, որ մօրը չըյայտնուի մինչև
իշխանի վերադարձը: Գեղջկուհին այնպէս էր
շուարուել, որ իր հարազատ Համասփիւռին
չըճանաչեց, մանաւանդ որ նա տեսնում էր
իր առաջ կանգնած թանկագին զգեստով
զարդարուած մի աղջիկ: Համասփիւռը
փառք տուեց Աստրծուն, որ իր մօրը կա-
րողացաւ տեսնել. նա աւելի ուրախ էր այն

պատճառով, որ մինչև իշխանի վերադառնալն ինքը հոգս կըտանի իր մօր հանգըստութեան համար: Նա պալատի սենեակից ծածուկ դիտում էր իր մօր ամեն շարժածքները, մանաւանդ, երբ աղախիններէից մէկը նրա համար ուտելիք էր տանում: Նա տեսնում էր թէ ինչպէս իր մայրը՝ իր ձեռքերը դէպի պալատի սենեակները բարձրացնելով՝ օրհնում էր իր բարեբարուհուն: Համասփիւռը շատ էր տանջւում անյայտութեան մէջ մնալու համար. նա երբեմն մըտնում էր իրան ննջարանը, ծածուկ լաց էր լինում, Աստըծուց խնդրում էր, որ իշխանը շուտ դայ պալատը և ինքն՝ իր մօրը յայտնուելով՝ նրա քաղցը համբոյրներին արժանանայ: Խեղճ կինը չըկարողանալով դիմանալ վշտին՝ հիւանդացաւ:

Անցան օրեր. իշխանն որսից չըվերադարձաւ, մի կողմից համասփիւռն էր հալւում մաշւում և իր մօր ձայնի ու քաղցը համբոյրի կարօտը քաշում, միւս կողմից հիւանդ մայրն օրերն էր համարում և որքան էլ իշխանն ուշանում էր, այնքան էլ հիւանդը վատանում էր. նա ուտել-խմելու

ախորժակն էլ կորցրեց և՛ ուժասպառ լինելով՝ սենեակից դուրս դալ էլ չըկարողացաւ: Երբ համասփիւռն իմացաւ իր մօր մերձիմահ լինելը, չըհամբերեց, նա դուրս ընկաւ պալատի սենեակներից, գնաց հիւանդի բնակարանը և ինչ տեսաւ... հիւանդը՝ իր վերջին ոյժը հաւաքած մի կողքի վրայ թեքուելով՝ աչքերը ձգել էր մեծ դռան կողմը և իշխանի դալուն էր սպասում: Համասփիւռը չըհամբերեց և սկսեց բարձր ձայնով լալ և ասել. «Մայրիկ, ես քո համասփիւռն եմ, Աստուած ինձ մեծ բախտի արժանացրեց, դու էլ ինձ հետ բախտաւոր պիտի ապրես իշխանի պալատի մէջ, որ ինչպէս դու՝ այնպէս էլ ես էի սպասում նրա դալուն, ես չէի ուզում առանց իշխանի գիտութեան քեզ յայտնուել, բայց երբ ծանրը հիւանդացար, էլ չըկարողացայ իշխանի դալուն համբերել. սիրտս այժմ մօրմօքում է, որ դու այդ դրութեան մէջ ես»: Հիւանդին շրջապատող աղախինները և համասփիւռի նաժիշտը, երբ լսեցին համասփիւռի ասածը, ապշած նայում էին երբեմն հիւանդի, երբեմն համասփիւռի վրայ: Նրանք մի-

85-69691 / 1001 (251)

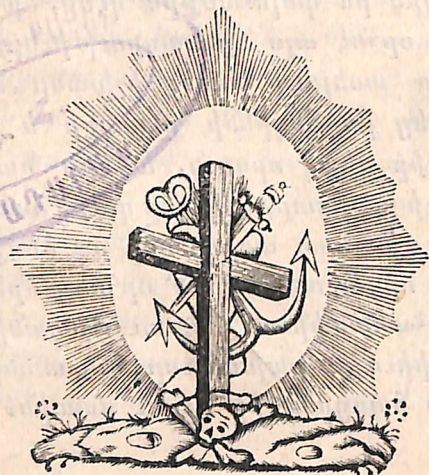
մեանց հետ խօսելով, գովում էին Համաս-
փիւռի ունեցած համբերութիւնը իսկ մեր-
ձիման հիւանդը խօսելու կարողութիւն չու-
նենալով՝ միմիայն քաղցր հայեացքներով և
համբոյրներով էր պատասխանում իր սիրելի
աղջկան. նա նշանով աղջկանից ջուր խնդ-
րեց և Համասփիւռն էլ բաժակով ջուր մօ-
տեցրեց նրա բերանին. մի քիչ ժամանա-
կից յետոյ իր մատներով սկսեց շփել իր
մօր աչքերը և նկատեց, որ նրանք յաւի-
տեան փակուեցան: Համասփիւռը շատ սգաց
իր մօր վրայ և տեսնելով, որ իշխանն ու-
շանում է, իր մօր թաղման համար հոգս
տարաւ: Նրա ցանկութեան համաձայն՝ հան-
գուցեալի համար գերեզման պատրաստեցին
պարտէզից դուրս այն մասում, ուր որ ին-
քը մի գիշեր քնել և երազի մէջ օրհնու-
թիւններ ստանալով՝ բախտաւորուել էր,
մօտակայ գիւղից քահանայ հրաւիրեցին և
անշուք թաղեցին նրան:

Թաղման երրորդ օրն իշխանն որսից
վերադարձաւ պալատ, նրան պատմեցին
բոլորը, իսկ Համասփիւռը սգի շորերով
ծունկ չոգեց իշխանի առաջ և լալով պատ-

մեց իր մօր գալու, հիւանդանալու և մա-
հուան մասին. նա այն էլ յայտնեց, որ ին-
քը սպասում էր նրա գալուն, որ նրա ներ-
կայութեամբ յայտնուի իր տարաբախտ
մօրը: Երբ իշխանը լսեց Համասփիւռի այդ
խօսքերը, նրա ճակատը համբուրեց և ա-
սաց. «Որովհետեւ դու քո երջանկութեան ու
բախտաւորութեան օրերում չըմոռացար քո
մօրը և նրան թաղել տուիր քո բախտաւո-
րութեան տեղը, թող այսուհետեւ քո տրբա-
մած սիրտը մի ուրիշ բախտաւորութիւնով
սփոփուի. ես նշանում եմ քեզ իմ որդուս
հետ և իմ կենդանութեան ժամանակ ձեզ
եմ տալիս իմ կալուածքիս կէսը, թող Աս-
տուած օրհնէ այս նշանադրութիւնը»:

Այս ասելուց յետոյ իշխանը մարդիկ
ուղարկեց իր հայրենի քաղաքը և կանչել
տուեց իր միակ որդուն, և երբ նա եկաւ
անտառի պալատը, իշխանը դուրս հանեց Հա-
մասփիւռին նրա առաջ, որի աջ ձեռքը տա-
լով իր որդու աջ ձեռքին՝ օրհնեց երկուսին,
տալով Համասփիւռին որդու մատանին, իսկ
Համասփիւռի բախտաւոր մատանիններից
մէկն էլ հազցրեց իր որդու մատին:

Միւս օրն և եթ իշխանը խնջոյք կազմեց, հրաւիրեալներին յայտնի եղաւ Համասփիւռի բարի համբաւը, և երբ երկու նոր նշանուածները կատարեալ հասակն առան, իշխանը նրանց պսակեց, և այնուհետեւ նոր ամուսնացող զոյգերը երջանիկ էին ապրում: Աստուած էլ օրհնեց նորապսակ զոյգերին և նրանք շատ զաւակների ծնող դարձան: Համասփիւռը իր մօր զերեղմանը չքեղ խաչարձանով զարդարել տուեց և ուխտեց իր սիրելի մօր յիշատակն անմահացնելու համար՝ իր համագիւղացիներին՝ ձեռքից եկած ամեն օգնութիւն հասցնել:

604

2013

13351

